

Možnosti uplatnenia sociálneho pedagóga

Ingrid Emmerová

Abstrakt: V príspevku sa autorka zaoberá možnosťami uplatnenia sociálneho pedagóga v Slovenskej republike. Poukazuje na široké pole pôsobnosti sociálnej pedagogiky a sociálneho pedagóga. Venuje pozornosť uplatneniu sociálneho pedagóga v prevencii sociálnopatologických javov, v zariadeniach výchovnej prevencie, v oblasti výchovy vo voľnom čase, v škole, vo funkcii koordinátora prevencie a v penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti.

Kľúčové slová: sociálna pedagogika, sociálny pedagóg, prevencia, koordinátor prevencie, škola, sociálno-patologické javy, voľný čas, probácia a mediácia, resocializácia

Abstract: The article deals with facilities of social educationalist in practice. The paper demonstrates the possibilities of employment of social education graduates in prevention, in positions of the coordinator of drug and other social-pathological phenomena, in school, in free time and so on.

Key words: social pedagogy, social pedagogue, prevention, prevention coordinator, school, social-pathological, free time, probation and mediation, resocialization

Profesia sociálneho pedagóga bola a je úzko spätá s vývinom sociálnej pedagogiky ako vedy a s vymedzením jej predmetu. Široký záber sociálnej pedagogiky na riešenie mnohých sociálno-výchovných problémov v minulosti, ale aj dnes, sa odráža nielen v rôznych prístupoch k vymedzovaniu jej predmetu, ale aj v nejednotnom vymedzovaní kompetencií a profesiogramu sociálneho pedagóga.

Uplatnenie sociálneho pedagóga v praxi je široké, rovnako ako škála jeho pôsobnosti. Sociálny pedagóg je kompetentný realizovať a riadiť prácu v sociálnovýchovnej sfére, pracovať v štátnej správe, dokáže identifikovať, analyzovať a riešiť pedagogické problémy a poskytovať služby pedagogického poradenstva.

Model profesie sociálneho pedagóga nie je jednoduchý a jednoznačný. Jeho práca je blízka profesii učiteľa, vychovávateľa, psychológa, ale v žiadnom prípade ich nenahrádza. Podľa Krausa (Kraus a Poláčková, 2001, s. 34) hlavné funkcie sociálneho pedagóga môžeme v zásade charakterizovať dvoma

oblastami: prvú oblasť predstavujú integračné činnosti (integračná funkcia) a druhú rozvojové činnosti (funkcia rozvoja).

Pri integračnej funkcii sa tieto činnosti dotýkajú osôb, ktoré potrebujú pomoc a podporu. Ide o osoby, ktoré sa nachádzajú v krízových situáciách, v psychickom, sociálnom či psychosociálnom ohrození a stávajú sa pre okolie prekážkou.

Ak stojí v popredí funkcia rozvoja, tak nejde o žiadne špecifické situácie, ale o zaistenie žiaduceho rozvoja osobnosti v smere správneho životného štýlu, hodnotného a užitočného trávenia voľného času a týka sa prakticky celej populácie.

Mozaika činností sociálneho pedagóga je veľmi rôznorodá a pestrá. Z hľadiska vekových kategórií sa sociálny pedagóg zaoberá najmä deťmi a mládežou, ale môže ísť aj o dospelých a starých ľudí. Klíma (1993, s. 51) charakterizuje sociálneho pedagóga ako „špecializovaného odborníka vybaveného teoreticky, prakticky a koncepcne pre zámerné pôsobenie na osoby a sociálne skupiny predovšetkým tam, kde sa životný spôsob, životná prax týchto jednotlivcov či sociálnych skupín vyznačuje deštruktívnym či nekreatívnyim spôsobom uspokojovania potrieb a utvárania vlastnej identity“.

Ako uvádza Hroncová (2002, s. 53), absolventi magisterského štúdia sociálnej pedagogiky na Pedagogickej fakulte UMB v Banskej Bystrici získavajú odbornú a pedagogickú spôsobilosť v oblasti poskytovania sociálnopedagogických služieb v týchto zariadeniach:

- v školských zariadeniach;
- v mimoškolských výchovných zariadeniach;
- v oddeleniach sociálnej starostlivosti o rodinu a deti na všetkých úrovniach štátnej správy;
- na úradoch práce pri práci s nezamestnanými občanmi;
- v zariadeniach náhradnej rodinnej starostlivosti;
- reedukačných a nápravno-výchovných zariadeniach;
- pedagogicko-psychologických poradniach;
- charitatívnych a iných zariadeniach sociálnej starostlivosti.

Absolventi sa teda môžu uplatniť vo funkciách riadiacich pracovníkov v oblasti štátnej správy a samosprávy, zariadeniach sociálnych služieb, kultúrno-osvetových zariadeniach, reedukačných zariadeniach, zariadeniach výchovnej prevencie, zariadeniach náhradnej výchovy, ako výchovno-pedagogickí pracovníci v oblasti prevencie sociálnopatologických javov, ďalej by sa odborne mohli uplatniť ako koordinátori prevencie na základných a stredných školách.

Podľa Krausa (2000, s. 44) môžeme sociálneho pedagóga definovať ako odborníka vybaveného teoreticky i prakticky a koncepcne pre výchovné pô-

sobenie všade tam, kde prispieva k formovaniu zdravého spôsobu života, predovšetkým, kde prostredie jednotlivca či skupiny pôsobí deštruktívnym či nekreatívnym spôsobom v uspokojovaní potrieb. Sociálny pedagóg je teda profesionál, ktorý riadi a na profesionálnej úrovni organizuje výchovný proces a pôsobí na deti, mládež a dospelých v smere žiaduceho osobnostného rozvoja. Rovnako pôsobí v zmysle integrácie u osôb nachádzajúcich sa v krízových situáciách, ktorí potrebujú pomoc.

V našom príspevku sa zameriame na niektoré možnosti uplatnenia sociálnych pedagógov.

1. Sociálny pedagóg v prevencii sociálnopatologických javov

Pole pôsobnosti sociálnej pedagogiky je široké. Na tomto mieste bližšie ozrejmieme otázku, aká je úloha sociálneho pedagóga v prevencii sociálnopatologických javov.

Záver z konferencie Súčasný stav sociálnej pedagogiky na Slovensku konanej 2.–3. 2. 1999 v Bratislave upozorňujú na možnosti uplatnenia sociálneho pedagóga v prevencii sociálnopatologických javov. Konferencia potvrdila, že sociálna pedagogika má svoje miesto v prevencii a jej pozornosť sa zameriava na oblasť prevencie sociálnopatologických javov. Podľa Schillinga (1999, s. 116) cieľom sociálnopedagogickej práce je prevencia, ktorá nie je obmedzená len na deti a mládež, ale zahŕňa aj skupinu dospelých.

Miňová (2000, s. 239) špecifikuje objekty pôsobenia sociálneho pedagóga ako deti a ich sociálnopatologické problémy, kde uvádza len niektoré:

- týranie, zanedbávanie, zneužívanie, šikanovanie;
- drogová závislosť;
- alkoholizmus;
- záškoláctvo;
- poruchy správania;
- narušené rodinné vzťahy.

V procese prevencie sociálnopatologických javov na základných a stredných školách má dôležitú úlohu sociálny pedagóg. Hroncová, Hudecová a Matulayová (2000, s. 108) poukazujú na nutnosť zavedenia systematizovaných miest sociálneho pedagóga, ktorý by mal plniť úlohu koordinátora preventívnych aktivít v rámci školy. Zároveň by mal aktívne pôsobiť v oblasti mimoškolských aktivít a najmä u žiakov pochádzajúcich z ohrozených rodín. Na preventívny rozmer sociálnej pedagogiky poukazuje vo svojom príspevku aj Bakošová (2000, s. 18–32). Sociálna pedagogika odráža úsilie predchádzať vzniku dysfunkčných procesov a sociálnopatologických javov u detí, mládeže i dospelých.

1.1 Pedagóg v zariadeniach výchovnej prevencie

Sociálni pedagógovia zastávajú významné miesto v prevencii sociálnopatologických javov a nachádzajú uplatnenie v zariadeniach výchovnej prevencie. Podľa Hroncovej (1996, s. 91) plnia špeciálne výchovné zariadenia úlohy pri ochrane detí pred sociálnopatologickými javmi, prevencii problémového vývinu detí, v prevencii delikventného vývinu detí a pri výkone ústavnej a ochrannnej výchovy. Špeciálne výchovné zariadenia podľa zákona o školských zariadeniach č. 279/1993 sú:

- zariadenia výchovnej prevencie;
- zariadenia náhradnej výchovy.

Na ochranu detí pred sociálnopatologickými vplyvmi je zameraná činnosť zariadení výchovnej prevencie, medzi ktoré patria:

- *Centrum výchovnej a psychologickkej prevencie* – poskytuje (ambulantne) psychologickú, sociálnu a liečebno-výchovnú starostlivosť deťom ohrozeným sociálnopatologickými javmi. Spolupracuje s rodinou a prirodzeným sociálnym prostredím. Úzko spolupracuje s koordinátormi prevencie drogových závislostí a iných sociálnopatologických javov na školách.
- *Liečebno-výchovné sanatórium* – ide o denné, nočné alebo internátne zariadenie, ktoré poskytuje psychologickú, psychoterapeutickú a výchovnú starostlivosť deťom s narušeným psychosociálnym vývinom.
- *Diagnostické centrum* – internátne zariadenie s nepretržitou prevádzkou, kde sa umiestneným deťom poskytuje psychologická, psychoterapeutická, výchovná a zdravotná starostlivosť.

Sociálnu prevenciu a sociálnoprávnu ochranu detí a mládeže upravuje zákon o sociálnej pomoci č. 195/1998. Sociálnu prevenciu vymedzuje ako odbornú činnosť na predchádzanie a na zabraňovanie príčin vzniku, prehĺbovania alebo opakovania porúch psychického vývinu, fyzického vývinu alebo sociálneho vývinu občana.

Sociálni pedagógovia a sociálni pracovníci sa zúčastňujú sociálnoprávnej ochrany detí a mládeže a vykonávajú sociálnu prevenciu ako sociálni kurátori na príslušných úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny.

2. Sociálny pedagóg a výchova vo voľnom čase

Súčasťou sociálnej pedagogiky je aj oblasť voľného času a mimoškolskej výchovy detí a mládeže. Práve oblasť prevencie sociálnopatologických javov je oblasťou spoločných záujmov dvoch vedeckých disciplín: sociálnej pedagogiky a pedagogiky voľného času. Ich blízky vzťah vychádza z predmetu skúmania oboch disciplín.

Voľný čas vytvára veľa možností styku dieťaťa so sociálnopatologickými javmi, napr. s drogami. Kratochvílová (2001, s. 2) uvádza, že „voľný čas

má v sebe potenciál všetkých možností pozitívneho aj negatívneho obsahu.“ Zmysluplné využívanie voľného času a záujmová činnosť formujú zdravý životný štýl dieťaťa. Účasť žiakov základných a stredných škôl v záujmových krúžkoch a športovanie na ihriskách či v telocvičniach predstavuje vhodné trávenie voľného času. Vedieť účelne využívať svoj voľný čas si vyžaduje splnenie dvoch podmienok (Kouteková, 2001, s. 225): 1. existencia rôznych možností na trávenie voľného času a 2. výchova k pozitívnemu tráveniu voľného času prostredníctvom záujmovej činnosti.

Funkcie výchovy vo voľnom čase sú odvodené od funkcií voľného času a úzko s nimi súvisia. Podľa Krystoňa (2003, s. 41) v súčasnosti hovoríme o týchto funkciách: sebarealizačná funkcia, výchovná a vzdelávacia funkcia, zdravotná a kompenzačná funkcia, sociálna funkcia, preventívna funkcia.

Dôležitá je preventívna funkcia výchovy detí a mládeže vo voľnom čase. Zmysluplné využívanie voľného času a záujmová činnosť formujú zdravý životný štýl dieťaťa. Účasť žiakov základných škôl v záujmových krúžkoch a športovanie na ihriskách či v telocvičniach predstavuje vhodné trávenie voľného času. Je výskumami dokázané, že významným faktorom prevencie drogových závislostí a ďalších sociálnopatologických javov je aktívne a racionálne využívanie voľného času detí a mládeže. Podľa Koutekovej (1999, s. 29) by mala škola aj inštitucionalizovaná výchova mimo vyučovania učiť mládež zaobchádzať s voľným časom slobodne, ale plnohodnotne.

Voľný čas zohráva dôležitú úlohu v procese socializácie i celkovom vývine osobnosti detí a mládeže. Ako uvádza Hroncová (2001, s. 141), „nevyhnutná je výchovná intervencia výchovných činiteľov, najmä rodiny a školy, jednak v smere vytvárania správnych postojov k voľnému času u detí a mládeže, ale tiež aj k vytváraniu možností k účelnému a pozitívnemu tráveniu voľného času v čase mimo vyučovania.“

Podľa Hroncovej a Emmerovej (2004, s. 118) si nárast sociálnopatologických javov u detí a mládeže nevyhnutne vyžaduje profesionálnu úroveň sociálnovýchovnej činnosti v čase mimo vyučovania, kde majú nezastupiteľné miesto sociálni pedagógovia.

3. Sociálny pedagóg v škole

Sociálny pedagóg by mal nájsť uplatnenie aj v základných a stredných školách. Základom jeho práce by bola sociálnovýchovná činnosť s deťmi a mládežou v problémových situáciách, resp. v práci s deťmi z dysfunkčných rodín. Pozornosť by mal prioritne venovať:

- deťom a mládeži zo znevýhodneného socio-kulúrneho prostredia;
- žiakom so sociálnopatologickým správaním:
 - toxikománia;
 - delikvencia a kriminalita;

- záškoláctvo;
- šikanovanie;
- deťom a mládeži s LMD (ľahkou mozgovou dysfunkciou);
- žiakom, ktorí trpia syndrómom CAN (týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa);
- všetkým žiakom pri organizovaní voľnočasových aktivít;
- preventívnej činnosti;
- žiakom v problémovej situácii.

Osobitnou úlohou sociálneho pedagóga by bolo vykonávanie funkcie koordinátora prevencie drogových závislostí a iných sociálnopatologických javov, ktorú v súčasnosti zastávajú učitelia, často si tým dopĺňajúc úväzok, a to i bez náležitej odbornej prípravy.

Špecifickú formu pomoci môže deťom a dospievajúcim poskytnúť sociálny pedagóg v škole, kde Lorenzová a Poláčková (in Kraus a Poláčková, 2001, s. 192) vidia možnosti jeho uplatnenia v týchto oblastiach:

1. sociálna výchova:

- mimovyučovacie aktivity;
- podpora sociálneho učenia vo vyučovaní s dôrazom na utváranie pro-sociálnych osobnostných rysov;

2. sociálne poradenstvo;

3. multikultúrna výchova.

Sociálny pedagóg sa zameriava nielen na problémy patologického charakteru, problémy marginálnych skupín, na ohrozenú časť populácie a potencionálne deviantne jedajúcu, ale predovšetkým na celú populáciu. Široká škála pôsobnosti sociálneho pedagóga nie je ešte v Slovenskej republike dostatočne inštitucionálne zakotvená a najmä nie na základných a stredných školách.

Roly sociálneho pedagóga v škole možno načrtnúť takto (Lorenzová a Poláčková in Kraus a Poláčková, 2001, s. 192):

- ako pomocník a obhajca žiaka, jeho práv a dôstojnosti;
- ako mediátor v konfliktoch so žiakmi a rodičmi;
- ako koordinátor s verejnou správou;
- ako iniciátor spolupráce s miestnymi výchovno-vzdelávacími inštitúciami;
- ako organizátor voľnočasových projektov a aktivít.

Základné činnosti sociálneho pedagóga na základných a stredných školách by mali spočívať:

- v realizovaní primárnej prevencie sociálnopatologických javov;
- v organizácii voľnočasových aktivít detí a mládeže;
- v sociálnom poradenstve;

- v aktívnej práci so žiakmi zo znevýhodneného rodinného prostredia;
- v spolupráci s rodičmi.

Každý učiteľ by mal vedieť, aké vzťahy majú žiaci k svojim rodičom a zase naopak. V narušení tohto vzťahu môžu byť príčiny neadekvátneho správania sa žiakov. Tu sa otvára ďalší priestor pre činnosť sociálneho pedagóga.

Profesiou sociálneho pedagóga si vyžaduje prudký nárast sociálnopatologických javov u detí a mládeže, nárast konzumného spôsobu života, negatívny vplyv masmédií, negatívne trávenie voľného času či nárast sociálnych problémov v spoločnosti.

Bolo by žiaduce vytvoriť miesto sociálneho pedagóga na každej základnej a strednej škole, pretože má odborné predpoklady na vykonávanie činnosti koordinátora prevencie i inej sociálnovýchovnej práce.

Škola je druhým najsilnejším socializačným činiteľom. Musí vykonávať preventívne činnosti, najmä vo vzťahu k málo podnetnému rodinnému prostrediu dieťaťa. Zvýšenú pozornosť tiež venovať žiakom pochádzajúcim z ohrozených rodín. V tejto oblasti by mal úzko spolupracovať najmä s mimoškolskými poradenskými zariadeniami.

Viaceri autori (napr. Hroncová, 1996; Kouteková, 1999; Krystoň, 2003 a i.) poukazujú na pozitívne súvislosti medzi trávením voľného času a vznikom deviantného správania detí a mládeže. Preventívna funkcia voľného času je zdôraznená aj v Národnom programe boja proti drogám. Je dôležité, aby sa na školách vytvárali možnosti pre organizovanú záujmovú činnosť žiakov, pričom je nevyhnutné venovať zvýšenú pozornosť žiakom pochádzajúcim z ohrozeného rodinného prostredia.

V prevencii sociálnopatologických javov je nevyhnutná koordinácia preventívnych aktivít na škole. Túto úlohu by mal plniť koordinátor prevencie, ktorého vymenuje riaditeľ spomedzi učiteľov. Koordinátor prevencie vytvára plán preventívnych aktivít na školský rok a spolupracuje s učiteľmi i mimoškolskými zariadeniami pri ich realizácii.

3.1 Koordinátor prevencie sociálnopatologických javov na základných a stredných školách

Osobitné miesto na našich základných a stredných školách patrí koordinátorom prevencie – učiteľom, ktorí fundovane zastrešujú, koordinujú a usmerňujú aktivity v rámci prevencie. Pedagogicko-organizačné pokyny pre školy, školské zariadenia, orgány štátnej správy v školstve a orgány územnej samosprávy na školský rok 2004/2005 odporúčajú stanoviť v školách funkciu koordinátora prevencie drogových závislostí a iných sociálno-patologických javov, ktorého úlohou bude v spolupráci s vedením školy vypracovať a realizovať preventívny program školy a ktorý bude spolupracovať s centrami výchovnej a psychologickkej prevencie, pedagogicko-psychologickými porad-

ňami a inými odbornými zariadeniami z rezortu zdravotníctva a sociálnych vecí.

Súčasná situácia vyžaduje odborné vykonávanie koordinátora prevencie, ktorý informuje, koordinuje a usmerňuje aktivity v rámci preventívnych aktivít. Pedagogicko-organizačné pokyny pre školy, školské zariadenia, orgány štátnej správy v školstve a orgány územnej samosprávy na školský rok 2004/2005 odporúčajú stanoviť v školách funkciu koordinátora prevencie drogových závislostí a iných sociálnopatologických javov, ktorého úlohou bude v spolupráci s vedením školy vypracovať a realizovať preventívny program školy a spolupracovať s centrami výchovnej a psychologickej prevencie, pedagogicko-psychologickými poradňami a inými odbornými zariadeniami z rezortu zdravotníctva a sociálnych vecí.

Koordinátor prevencie má vymedzené tieto úlohy (Slovíková, Pétiová, Lančarič a Gürthová, 2000, s. 17):

- Plní úlohu školského poradenstva v otázkach prevencie drogových a iných závislostí.
- Osobitnú pozornosť venuje žiakom zo znevýhodneného sociálneho prostredia (ohrozeného sociálnou patológiou), u ktorých je zvýšené riziko vývinu sociálno-negatívnych javov, vrátane drogových závislostí.
- Zabezpečuje koordináciu prevencie ako integrálnej súčasťi výchovno-vzdelávacieho procesu. V rámci aktivít školy poskytuje preventívno-výchovné konzultácie žiakom a ich zákonným zástupcom.
- Sprostredkúva prepojenie školy s preventívnymi, poradenskými a inými odbornými zariadeniami a mimovládnyimi organizáciami zaoberajúcimi sa prevenciou.
- Koordinuje a metodicky usmerňuje preventívnu protidrogovo-výchovnú a informačnú činnosť pedagogických pracovníkov v škole pri dlhodobom systematickom sledovaní a hodnotení vývinu žiakov ohrozených drogovou závislosťou a inou sociálnou patológiou.
- Informuje žiakov, ich rodičov (prípadne zákonných zástupcov) o činnosti preventívnych poradenských a iných odborných zariadení, o možnostiach prevencie drogových a iných závislostí.
- V rámci svojej preventívnej činnosti úzko spolupracuje s výchovným poradcom v škole a s príslušným centrom výchovnej a psychologickej prevencie a PPP, ktoré poskytujú metodickú pomoc.

Riaditeľ základnej školy z radov pedagógov určí koordinátora prevencie na základe jeho dobrovoľného záujmu, osobnostných predpokladov a odborných spôsobilostí. Koordinátor prevencie spolu s riaditeľom školy vypracujú plán prevencie, ktorý vychádza z Národného programu boja proti drogám.

Koordinátor prevencie by mal spĺňať tieto osobnostné predpoklady (Varmuža, 2001, s. 19):

- koordinátor prevencie je osobným príkladom v zdravom spôsobe života a je presvedčený o správnosti a účinnosti prevencie;
- je osobnosťou, ktorá vie komunikovať, kooperovať a koordinovať aktivity so žiakmi, pedagógmi, vedením školy i partnermi iných organizácií;
- má predpoklady pre riešenie vzťahov, ale i hraničných životných situácií hlavne z hľadiska ochrany zdravia;
- má predpoklady pre osobný rast a ďalšie vzdelávanie;
- nevyhnutná je odborná spôsobilosť v problematike drogových závislostí a iných sociálnopatologických javov:
 - v metódach, prístupoch, stratégiách a prostriedkoch prevencie,
 - v motivovaní a spolupráci rodičov,
 - v kooperácii s učiteľmi a odborníkmi pri realizácii úloh prevencie, ale i v preventívnych programoch,
 - v monitorovaní stavu a úrovne preventívnych opatrení školy, prípadne v odbornom prístupe k relaxačným cvičeniam.

Dôležitosť úlohy sociálneho pedagóga v prevencii je nespochybniteľná. Každá škola by mala mať sociálneho pedagóga, ktorý by zaujímal prvoradé miesto v prevenčných aktivitách zameraných na oblasť drogových závislostí, ako aj iných sociálnopatologických javov. Mal by byť koordinátorom prevencie na škole. Sociálni pedagógovia sú odborne pripravení vykonávať funkciu koordinátorov prevencie v podmienkach základných a stredných škôl. Preto by bolo vhodné vytvoriť miesto sociálneho pedagóga na každej základnej a strednej škole.

4. Sociálny pedagóg v penitenciárnej a pospenitenciárnej starostlivosti

Možnosti uplatenia sociálneho pedagóga v oblasti penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti, čiže vo výkone trestu odňatia slobody a po ňom, sú široké. Pre osoby páchajúce trestnú činnosť sú zriadené nápravno-výchovné ústavy, pre mladistvých vo veku 15 až 18 rokov nápravno-výchovné ústavy pre mladistvých. Pokiaľ páchajú trestnú činnosť osoby, ktoré nedosahujú vek trestnoprávnej zodpovednosti 15 rokov, sú zaradovaní do reedukačných detských domovov.

Vývoj kriminality má v Slovenskej republike po roku 1989 stúpajúcu tendenciu. Prioritou väznenstva je chrániť spoločnosť pred osobami, ktoré porušujú zákony a narušajú stabilitu spoločnosti. Väznenstvo prešlo zložitým procesom vývoja oproti minulosti, keď bolo ponímané najmä ako oblasť represívneho pôsobenia.

Dôležitá je aj úloha sociálnych pedagógov pri resocializácii, ktorá je zameraná na minimalizovanie a odstraňovanie krízových sociálnych situácií a na zabránenie recidív ich vzniku. Ťažiskovými skupinami pri resocializácii sú osoby vo výkone trestu odňatia slobody a osoby závislé od drog, ďalej to môžu byť sociálne maladaptívni občania či utečenci.

5. Probačná a mediálna činnosť

V máji 2000 schválila vláda SR zámer rekodifikácie trestného zákona a trestného poriadku, kde bude kladený dôraz na individuálny prístup na základe využitia alternatívnych sankcií a odklonov oproti trestu odňatia slobody. K tomu by mala slúžiť probačná a mediálna služba. „Probačný a mediálny úradník napomáha tomu, aby trestná vec mohla byť vo vhodných prípadoch prejednaná v niektorom z osobitných spôsobov trestného konania, alebo aby mohol byť uložený a riadne vykonaný trest nespojený s odňatím slobody, alebo aby mohla byť väzba nahradená iným vhodným opatrením.“ (Zákon č. 550 z 28. októbra 2003) Ministerstvo spravodlivosti realizovalo skúšobný projekt probačnej a mediálnej služby a na jeho základe vypracovalo návrh zákona o probačných a mediálnych úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý bol po schválení v Národnej rade SR publikovaný v Zbierke zákonov SR ako zákon č. 550/2003 Z. z. Na účely tohto zákona sa **probáciou** rozumie:

- a) organizovanie a výkon dohľadu nad obvineným, obžalovaným alebo odsúdeným;
- b) kontrola výkonu trestu nespojeného s odňatím slobody, vrátane uloženej povinnosti alebo obmedzenia;
- c) dohľad nad správaním obvineného v priebehu skúšobnej lehoty pri podmienenom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody;
- d) napomáhanie obvinenému k tomu, aby viedol riadny život a vyhovel podmienkam, ktoré mu boli uložené rozhodnutím prokurátora alebo súdu v trestnom konaní.

Mediáciou sa rozumie mimosúdne sprostredkovanie riešenia sporu medzi poškodeným a obvineným. Mediácia teda predstavuje mimosúdne sprostredkovanie riešenia sporu medzi poškodeným – obetou trestného činu a obvineným – páchatelom trestného činu a predstavuje alternatívu k tradičnému trestnému konaniu.

V čase od 1.1.2003 do 31.12.2003 bolo probačným a mediálnym úradníkom pridelených 177 probačných spisov a 61 mediálnych spisov. (Vyhodnotenie projektu probácie a mediácie v trestných veciach. In www.justice.gov.sk)

Na uplatnenie sociálnych pracovníkov ako probačných úradníkov poukazuje Jusko (2003). V zmysle zákona o probačných a mediálnych úradníkoch

môže byť za probačného a mediačného úradníka vymenovaný občan Slovenskej republiky, ktorý spĺňa predpoklady podľa zákona č. 312/2001 Z. z. a získal vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa absolvovaním magisterského právnického, učiteľského, teologického alebo iného spoločenskovedného študijného programu, prípadne má uznaný doklad o takom vysokoškolskom vzdelaní vydaný zahraničnou vysokou školou. Podľa nášho názoru sú na výkon funkcie probačných a mediačných úradníkov pripravení absolventi magisterského štúdia odboru sociálna pedagogika. Preto ďalšia možnosť uplatnenia sociálneho pedagóga je v oblasti probácie a mediácie.

6. Sociálny pedagóg a minority

Sociálny pedagóg nachádza uplatnenie aj pri práci s kultúrne znevýhodnenými, sociálne slabými a neprispôsobivými, marginálnymi skupinami obyvateľstva. Problematika sociálno-výchovnej práce s minoritami je v súčasnosti aktuálna nielen s ohľadom na rómske etnikum, ale i očakávaným prílevom prisťahovalcov. Na tento aspekt uplatnenia sociálneho pedagóga poukazuje aj Kraus (2004, s. 16) či Bakošová (1994), ktorá do predmetu sociálnej pedagogiky zahŕňa aj rómsku problematiku.

Sociálny pedagóg nachádza uplatnenie v štátnych inštitúciách (v rôznych rezortoch) aj v humanitných organizáciách charitatívneho zamerania i v inštitúciách tretieho sektora.

Rezort školstva:

- sociálno-výchovná práca v škole;
- oblasť výchovy mimo vyučovania: školské kluby, domovy mládeže, zariadenia na voľný čas;
- koordinátor prevencie sociálnopatologických javov na základných a stredných školách;
- pedagogicko-psychologická poradňa;
- centrum výchovnej a psychologickkej prevencie – ako uvádza Š. Matula (2000, s. 219), úlohou sociálneho pedagóga je zúčastňovať sa na tímovej práci interných a externých pracovníkov centra a svojím špecifickým podielom prispievať k sociálnopedagogickej analýze domáceho a školského prostredia ohrozeného dieťaťa.

Rezort ministerstva spravodlivosti:

- prevencia kriminality;
- penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť.

Rezort práce, sociálnych vecí a rodiny:

- sociálno-právna ochrana a kuratela;
- detské diagnostické ústavy;
- reedukačné a nápravno-výchovné zariadenia;

- detské domovy; náhradná rodinná starostlivosť;
- odbor sociálnych vecí v starostlivosti o deti, mládež a rodinu;
- centrá poradensko-psychologických služieb;
- sociálno-výchovná starostlivosť o seniorov.

Rezort ministerstva vnútra:

- utečenecké tábory;
- analýza sociálnopatologických javov;
- výchovné poradenstvo.

Rezort zdravotníctva:

- krízové centrá;
- liečebné domy a rehabilitačné zariadenia;
- preventívna činnosť s deťmi postihnutými syndrómom CAN, práca s rodinou pri závislosti na psychiatrických klinikách a oddeleniach detskej psychiatrie.

Ako uvádza Hroncová (2004, s. 44), „integračné procesy v euroregióne budú zrejme ešte viac zvyrazňovať nevyhnutnosť rozvoja pomáhajúcich profesií, napr. pri riešení rómskeho problému, nárastu sociálnopatologických javov u detí a mládeže, problémov súvisiacich s krízou rodiny a pod.“ Profesiou sociálneho pedagóga si vyžaduje prudký nárast sociálnopatologických javov, vysoká nezamestnanosť či negatívne trávenie voľného času. Uplatnenie sociálneho pedagóga je široké, vo viacerých oblastiach a rezortoch. Pracovné činnosti sociálneho pedagóga majú súhrnne povahu výchovného pôsobenia vo voľnom čase, poradenskej činnosti, reedukačnej a resocializačnej starostlivosti, tiež terénnej práce. Z hľadiska vekových kategórií ide o činnosti zamerané predovšetkým na deti a mládež, ale môže ísť aj o dospelých a starých ľudí. Sociálny pedagóg nachádza uplatnenie v oblasti prevencie sociálnopatologických javov, penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti, výchovy vo voľnom čase a vytvárania ponuky hodnotných voľnočasových aktivít, v sociálno-výchovnej práci s minoritami, kultúrne znevýhodnenými a marginálnymi skupinami obyvateľstva.

Literatúra

- BAKOŠOVÁ, Z. Sociálna pedagogika ako vedná disciplína. In *Súčasný stav sociálnej pedagogiky na Slovensku*. Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava: UK, 2000, s. 18–33. ISBN 80-223-1419-6.
- BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika*. 1. vyd. Bratislava: UK, 1994. ISBN 80-223-0817-X.
- HRONCOVÁ, J. Vztah sociálnej pedagogiky a sociálnej práce. In *Socialia 2001. Sociálne práce a ostatní společenskovední disciplíny*. Sborník. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, s. 47–53. ISBN 80-7041-113-9.
- HRONCOVÁ, J. *Sociológia výchovy*. 1. vyd. Banská Bystrica: PF UMB, 1996. ISBN 80-88825-37-7.

- HRONCOVÁ, J. Možnosti primárnej prevencie sociálno-patologických javov u detí a mládeže vo voľnom čase. In *Socialia 2000 – „Mládež a voľný čas“*. Hradec Králové: 2001, s. 141–144. ISBN 80-7041-760-9.
- HRONCOVÁ, J. Vývinové tendencie a súčasný stav sociálnej pedagogiky. In *Konstituovanie Sociálnej pedagogiky jako vědeckého oboru*. Sborník. Brno: IMS, 2004, s. 37–46. ISBN 80-902936-5-4.
- HRONCOVÁ, J., EMMEROVÁ, I. *Sociálna pedagogika*. Banská Bystrica: PF UMB, 2004. ISBN 80-8083-028-2.
- HRONCOVÁ, J., HUDECOVÁ, A., MATULAYOVÁ, T. *Sociálna pedagogika a sociálna práca*. Banská Bystrica: PF UMB, 2000. ISBN 80-8055-427-7.
- JUSKO, P. Probačná a mediálna služba ako forma sociálnej práce v trestnej justícii. In *Acta Universitatis Matthaei Belii č. 7*. Banská Bystrica: PF UMB, 2003. s. 118–126. ISBN 80-8055-873-6.
- KLÍMA, P. *Koncepcie študijného oboru a vzdelávacieho programu sociálnej pedagogiky*. Závěrečná zpráva projektu FRVŠ. Praha: PF UK, 1993.
- KOUTEKOVÁ, M. Podiel záujmovej činnosti a vplyv ďalších faktorov na trávenie voľného času mládeže. In *Socialia 2000. Mládež a voľný čas*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001, s. 223–226. ISBN 80-7041-760-9.
- KOUTEKOVÁ, M. Sociálno-negatívne javy vo voľnom čase mládeže. *Mládež a spoločnosť* 1999, č. 3, s. 27–35. ISSN 1335-1109.
- KRATOCHVÍLOVÁ, E. Výchova mimo vyučovania v Koncepcii rozvoja výchovy a vzdelávania SR. *Vychovávateľ* 2001, č. 9, s. 2–6. ISSN 0139-6919.
- KRAUS, B. Profesní model sociálneho pedagoga. In *Súčasný stav sociálnej pedagogiky na Slovensku*. Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava: UK, 2000, s. 43–50. ISBN 80-223-1419-6.
- KRAUS, B. K aktuálnemu pojetí a postavení sociálnej pedagogiky. In *Konstituovanie Sociálnej pedagogiky jako vědeckého oboru*. Sborník. Brno: IMS, 2004, s. 9–19. ISBN 80-902936-5-4.
- KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., a kol. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- KRYSTOŇ, M. *Edukácia detí a mládeže vo voľnom čase*. Banská Bystrica: PF UMB, 2003. ISBN 80-8055-804-3.
- MATULA, Š. Sociálna pedagogika v štruktúre činnosti centra výchovnej a psychologickej prevencie. In *Súčasný stav sociálnej pedagogiky na Slovensku*. Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava: UK, 2000, s. 212–219. ISBN 80-223-1419-6.
- MIŇOVÁ, D. Možnosti uplatnenia sociálneho pedagóga v praxi pri riešení sociálno-patologických problémov detí. In *Súčasný stav sociálnej pedagogiky na Slovensku*. Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava: Univerzita Komenského, 2000, s. 237–247. ISBN 80-223-1419-6.
- Pedagogicko-organizačné pokyny pre školy, školské zariadenia, orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy na školský rok 2004/2005. Bratislava: MŠ SR, 2004.
- SCHILLING, J. *Sociálna práca. Hlavné smery vývoja sociálnej pedagogiky a sociálnej práce*. Trnava: TU, 1999. ISBN 80-88908-54-X.
- SLOVÍKOVÁ, M., PÉTIOVÁ, M., LANČARIČ, A., GÜRTHOVÁ, A. *Prevenencia drogových závislostí v rezorte školstva. Analýza činnosti preventívnych a poradenských zariadení v rezorte školstva*. (Separát.) Bratislava: ÚIPŠ, 2000. ISBN 80-7098-237-3.
- VARMUŽA, J. *Metodická príručka pre koordinátorov prevencie drogových závislostí na základných, stredných školách a v školských zariadeniach v SR*. Bratislava: OZ Prevencia, 2001. ISBN 80-968701-0-6.

Vyhodnotenie projektu probácie a mediácie v trestných veciach. Dostupné na www.justice.gov.sk

Zákon č. 550 z 28. októbra 2003 o probačných a mediáčnych úradníkoch.

Zákon o sociálnej pomoci č. 195/1998 Z. z. Dotupné na: www.employment.gov.sk

EMMEROVÁ, I. Možnosti uplatnenia sociálneho pedagóga. *Pedagogická orientace* 2005, č. 3, s. 98–111. ISSN 1211-4669.

Autorka: PhDr. Ingrid Emmerová, PhD., Pedagogická fakulta UMB, Katedra pedagogiky, Ružová 13, 974 11 Banská Bystrica,
iemmerova@pdf.umb.sk